

BRANKO PEIĆ

DA LI IZNEVERENI RAJ?

ZA PRIJATELJA SVETU LUKIĆA

Ja bih se usudio da tvrdim da je Milton napisao „Izgubljeni raj“ kada je svoj raj zaista izgubio. On je sa tim gubitkom pre „Izgubljenog raja“ bio nacist. Ili, tačnije, svaka književna aktivnost ne retko, kao i svaka umetnička aktivnost uopšte, učini nam se kao autorovo shvatanje svoga izgubljenog ili izneverenog raja ili, istinitije, kao razumevanje bolne drame sadržane u tome što smo poznanici tuđe da raj nismo ni stekli i da ga izgubiti, dakle, ne možemo.

Ne gubimo i ne zaboravljamo ono što smo imali ili što možemo steći. Raj nismo imali, raj nismo stekli, raj ne možemo steći. Naselja naša ovozemaljska naša su stvarnost i u njima je raj naš, i pakao naš, sama su ona i jedna i druga krajnost; to su krajnosti, koje, kada se ne bi dopunjavale, mi bi sa pravom mogli da kažemo da je bitisanje naše, bitisanje u paklu. Nadanje naše — mi zovemo rajem, ne zavaravamo se. Nadanja naša to su oblasti sreće, ni manje a ni više uslovljena nama samima. Čak i ako i znamo da raja više nema i da je svaki integralni raj nestao onda kada je poslednji staromodni biplan ustupio mesto jačim, savremenijim mašinama koje su postale, sa pravom, vesnici nadzvučnih brzina i njihovog ostvarivanja. Raja je nestalo, naime, kada su talenti ljudi usmereni ka pronalasku ubistvenih oružja nedvosmisleno dokazali svoje nemerljivo efikasne rezultate. Ali, raj naš ovozemaljski sadrži se i u moći uma da pamtí ono što se označava kao čas tame našeg bitisanja svakodnevnog, raj naš ovozemaljski ne bi postojao da stalne tragalačke snage čoveka neiscrpno se ne obnavljaju jer postoje kao stalna obnova i zato, izraz istinitog, permanentnog napretka misli. Tu je i nije raj naš ovozemaljski. I svaka ga molitva što od strane čoveka dolazi učini

manje rajem i manje paklom, u isti mah. Molitve nisu mehanizovana počinjanja dobrote smislu pobeđe života nad smrću; življenje u našim vremenima odveć je složeno da bi ostalo opterećeno suviškom romantike kojoj se gubi trag na putu složenog primenjivanja rezultata moderne nauke.

Da li je raj života sadržan u tome što raznovrsnost manifestacija modernog življenja smemo da identifikujemo sa raskošnim kaleidoskopom čovekovih mogućnosti i sa ostvarenjima što mogućnosti čine realnom osnovom daljih konkretizacija? Ili je raj naš, kao i pakao naš, u stvari, sam čovek modernih vremena naših? Čovek u vremenu, upravo on, pogrešno je označavan, veoma često, samo kao vreme, zar ne? Ali, on prolazi kroz vreme, danas već, izvesno, ostareli homo sapiens koji na sebi ne jednom primećuje znake starenja svoje vrste i onda kada misli o ljubavi kao i o poeziji, o nuklearnoj fizici kao i politici i svesti vremena naših. Prolazi on kao saputnik zbivanja u svome raju i u paklu da bi stalno postajući akter događaja u integralnom smislu, ostvarujući totalitet ličnosti i angažujući se za svoja creda stekao pravo na gubljenje raja svoga i na osećanje ukletosti kojom će poreći ono što mi, ne retko, nazivamo tako olako i označavamo tako nevesto kao pesimizam, skepsu ili dekadenciju.

U vremenu postati svedok sebe i poreći ono što je negacija moći svedočenja, — zar nam se ne čini kao naša najviša istina koja o vratnice svesti svakim časom više, svakim trenom intenzivnije i neumoljivije kuca? Gde su istine: u čoveku ovovremenom kao čoveku koji čini vreme ili u samom vremenu što nečujni svoj huk određuje istinom čoveka?

Upravo u tome je sadržan uslov moje uverenosti da pokušaj individuumu u smislu umetničkog ili naučnog, stvaralačkog uopšte, svedočenja istina ili neistina o svojim saputnicima u vremenu, nije drugo do napori izveden po stazi „punokrvnog egoizma“ (Ibzen) Pitanje je samo da li pojedinac sa željom da svedoči može i ume da svedoči ili ne. No, egoizam tog višeg tipa, da ga tako nazovemo, izveden po niti želje da se svedoči, jeste želja ličnosti da u vremenu obelodani svoje JA; a upravo ova se nužnost potrebe ličnosti za obelodanivanjem i ostvaruje kao potreba za svedočenjem objektivnih vrednosti i činjenica. Čini mi se da je upravo u tome sadržan konformizam potrebe za ostvarenjem umetničkog jednog svedočenja u vremenu, o čoveku u vremenu. Umetnik, saputnik vremena, ili, istinitije, čoveka u vremenu, nije manje nego ličnost što strasno želi da raj vremena svoga sagleda u paklu i paklom odredi i da iz pakla fiksira vrednosti što bitisanje u granici svakodnevnog čini rajem i paklom, samo ne sivom jednoličnošću trajanja! Mudrost kao pobuna protiv vegetiranja, ostala je u celini, istorija produbljenog sećanja na sve napore svedočenja stihom ili melodijom, slikom ili rečju uopšte. A reč, uvek jasna i nemušta, uzburkava istine što nas određuju u vremenu tugom jalovosti ili željom za pobedilačkim, po putu želje je permanentne, hodom našim. Ipak, hod naš uvek je bio manje intenzivan od onoga što ga uslovljava kao istinu naše najintimnije uverenosti o sebi ili, u sebe. Zar nam, uostalom, samosvest nije dovoljna pomoć pri određivanju ciljeva na kojima se nadanja rasplamsavaju više i više? Ili je svako

(NASTAVAK NA 7 STRANI)

REFLEKSIJE

Ušao si kroz prozor. Ne na vrata. Staklo nisi razbio, jer ne čujem prasak lomljenja, ni udar paraćadi o istrulele daske patosa.

Korake tvoje vazdušaste opažam samo. Idu čudnom putanjom praveći arabeske, i od moje sobe šareni ćilim nestvarnosti.

Posećuješ me svakoga dana. Ali nisi onaj koji me je juče pohodio. Sutra nećeš biti ovaj koji si danas. Ti si večan i, bez obzira što dugo živiš, mlad.

Čudna je putanja kojom hođiš!

Soba jo moja memljiva mansarda.

Krovove gledam i maglu kad vetom svojim grad obavija. Pločnik je vlažan daleko. Kljusad mlekađžija, pognutih glava, oplakuju dane kada su kaskata alicama.

Oblaci su mi samo bliski. Oni su moji susedi. Grlio sam ih rukama kada su nepozvani ulazili kroz zidove. Nisam mogao da ih zadržim. Odlazili su odmah, jer nisu imali za što da se zakače te da ostanu praveći mi društvo.

Košćati pipci drhte na tiri prolaznosti. Zategnute nade pucaju, pucaju, pucaju.

Sećam se kada si me prvi put ošinao prelazeći preko mojih očiju. Nisam bio princ, a spavao sam u ljuljašci pod hrastom.

Stajao si nadamnom. Kroz mene nisi mogao da prođeš. Probudio si me svojim prisustvom i ja sam zaplakao. Dole, podamnom, u travi, crna je mrlja pratila njihanje mojih trzaja. Otada ta crna mrlja ide uvek samnom. Ona je moj pratilac nepoželjni.

Otada ti si gledao kako jablan jablani visinama kako kora otpada silovana nemilim sudarima.

Sada — sen je ostala. Sen jablana.

Čeka te da dodješ nepozvan — a mio.

I evo — ulaziš. Sve ti je poznato, a ipak sve hoćeš da dodirneš, na sve da se zadržiš.

Tražiš me, i ne nalaziš.

Povijaš se. Ali, iako si moćan, ne možeš da me dohvaćaš.

Smejem se. Tebi se smejem. Tvojoj večnosti, i prolaznosti pauka koga gnečim među prstima.

Okrećem se zidu.

Ne želim da vidim tvoj odlazak, ni tvoje ponovo vraćanje.

II

Zašto si zakucala, na vrata moje mansarde, tako rano? Zašto me budiš i ne daš da usnem? Staklene dvore stalaktita svu noć da obilazim.

Škripom kostiju oglašila si pohod uništenja.

A — mogla si da dodješ, i udješ (bez najavlivanja) kroz razmaknute prste neznački sklopjenih vrata. Mogla si da ostaviš napolju metalni zveket rebara, jer i siktanje tvoga daha dovoljno je da najavi zadnji čin jedne prestave.

Mogla si,

da odigraš sutudo kolo pohlepe, da uzmeš zašto si došla, i da izadješ likujući sramnom pobedom.

Odsjaj fosforasti se slomio kada si snažnostaba zakoračila mojoj postelji.

Negde je, u tom času, zavijao vazduh. Udarao je grane satanski raširene. Bičevao urlajućim besom nezajajljive zveri.

Drhtao je grad, i soba na mansardi. Kao orgulje, kao dvojnice, pištali su otvori izbušenih vrata. Peo se zvižduk zavojitim stepenicama prema krovu, i meni. Otvorene školjke su se sužavale da spreče orgljanje nemani, koja je kričala u meni.

Igrale su senke po zidovima kojih nije bilo. Krpe zavesa su se uvijale. Od poda se uzdizale, kružile sobom, i repom udarale tavanicu. Ona je odzvanjala. Činilo se da žene praherom istresaj ponjave.

Tada si ti zastala iznad mene. Htela si glinu, sa moga lica, voštanom bojom da premažeš. Dva prazna oka su se sudarila sa sjajem zenica u kojima se stišavala bura. Dva oka, na iskeženom licu sarovosti, ledeno su gledala sprženu biljku nemoći.

A ona —

u sebi je nosila, u svome malom srcu nosila, zračak postojanja koga si htela ubiti.

Dva oka, sprežene, male stabljike, punila su se vitalnošću sposobnom da se odupre.

I tada,

pretvarala si se iz bića u sen, iz seni a ništa.

Nestala si.

Nestankom tvojim sastavili su se zidovi, mirno sanjale zaves.

Ustao sam.

Prozor je nametljivo zvao.

Gledao sam krovove,

i stapove svetlosti koja je tekla prostranim ašcem.

... Zašto si zakucala, na vrata moje mansarde, tako rano? Zašto si me probudila? Zašto mi nisi dozvolila da usnem? Staklene dvore stalaktita svu noć da obilazim...

Dragiša ĆIRIĆ

